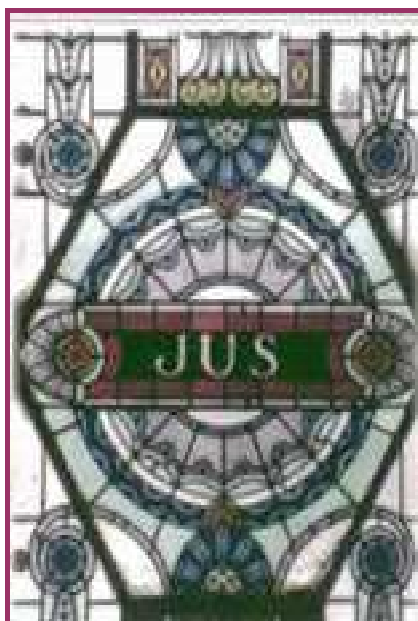

STUDIA IUVENUM IURISPERITORUM

**A Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kara
Hallgatóinak Tanulmányai**

Pécs 2012

STUDIA IUVENUM IURISPERITORUM

6

A Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kara
Hallgatóinak Tanulmányai

Szerkesztő
DRINÓCZI TÍMEA
NASZLADI GEORGINA

Pécs 2012

Kiadja Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara
7622 Pécs, 48-as tér 1.

Lektorálta
DR. ÁDÁM ANTAL

ISSN: 1587-6810

Felelős kiadó: Dr. Berke Gyula

A kötet szerzői

Baumgartner Péter, 10. szemeszter	Büntetőjogi Tanszék
Berek Gergő, 8. szemeszter	Büntetőjogi Tanszék
Bukli Ádám, 10. szemeszter	Polgári Jogi Tanszék
Cseh László István, 10. szemeszter	Jogtörténeti Tanszék
Eszteri Dániel, 10. szemeszter	Informatikai és Kommunikációs Jogi Tanszék
Fazekas Kornél, 10. szemeszter	Nemzetközi- és Európajogi Tanszék
Greksza Veronika, 10. szemeszter	Nemzetközi- és Európajogi Tanszék
Handrik Adél, 10. szemeszter	Büntető Eljárásjogi és Kriminálisztikai Tanszék
Horváth Orsolya, 8. szemeszter	Büntető Eljárásjogi és Kriminálisztikai Tanszék
Huba Lilla Luca, 8. szemeszter	Büntető Eljárásjogi és Kriminálisztikai Tanszék
Ilyés Henrietta, 6. szemeszter	Közigazgatási Jogi Tanszék
Kiss Attila, 10. szemeszter	Informatikai és Kommunikációs Jogi Tanszék
Kocsis Gergő, 8. szemeszter	Nemzetközi- és Európajogi Tanszék
László Balázs, 6. szemeszter	Jogtörténeti Tanszék
Losonci András, 10. szemeszter	Polgári Jogi Tanszék
Marosi Bernadett, 10. szemeszter	Polgári Jogi Tanszék
Nagy Noémi, 10. szemeszter	Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék
Naszladi Georgina, 10. szemeszter	Alkotmányjogi Tanszék
Rákóczi Dóra, 8. szemeszter	Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék
Szabó Dávid, 10. szemeszter	Alkotmányjogi Tanszék
Szentes Barbara, 10. szemeszter	Jog- és Állambölcseleti Tanszék
Szi-Márton Ádám, 8. szemeszter	Alkotmányjogi Tanszék

Tartalom

<i>Előszó</i>	9
Jog- és Állambölcselet	
<i>Szentes Barbara: A szubjektum szerepe a bírói döntéshozatalban</i>	13
Jogtörténet	
<i>Cseh László István: Újszülött-ölések egyetemes jogtörténeti és családszociológiai vizsgálata</i>	27
<i>László Balázs: Bíraskodási szabadság a XIII. századi hospesközösségekben</i>	39
Közjog	
<i>Fazekas Kornél: Kárfelelősség az Európai Unió környezeti jogának tükrében</i>	59
<i>Greksza Veronika: Az egészséges környezethez való jog szabályozásának alapvető kérdései</i>	77
<i>Ilyés Henrietta: A fővárosi, megyei közigazgatási hivatal (kormányhivatal) koordinációs és ezzel összefüggő ellenőrzési feladatai</i>	95
<i>Kiss Attila: A közterületi térfigyelő rendszerek szabályozásának kihívásai a magyar jogalkotásban és a jogalkalmazásban</i>	109
<i>Kocsis Gergő: A Franciaországban tartózkodó külföldi romák szabad mozgásának korlátozása</i>	129
<i>Naszladi Georgina: A menekült gyermekek alapjogi helyzete Magyarországon</i>	149
<i>Szabó Dávid: Alkotmánymódosítások és az alkotmányozás Magyarországon</i>	167
<i>Szi-Márton Ádám: A dajkaanyaság jogi szabályozásának dilemmái</i>	189
Civilisztika	
<i>Bukli Ádám: A biztosítéki célú vételi jog</i>	205
<i>Eszteri Dániel: Fantázia vagy valóság? Virtuális világok szerzői jogi problémái</i>	223
<i>Losonci András: „Egyszerű hozzáférés” a szerzői művekhez? A közvetítő szolgáltatók felelősségének problematikája</i>	243
<i>Marosi Bernadett: Apport – hitelezővédelem – tagi felelősség. Az apport szolgáltatásának nehézségei a bírói gyakorlat tükrében</i>	263

Bűnügyi tanulmányok

<i>Baumgartner Péter: A garázdaság másod- és harmadvirágzásai</i>	283
<i>Berek Gergő: A csődbűncselekmény.....</i>	303
<i>Handrik Adél: A justizmordok okai – tévedési források a büntetőeljárásban</i>	317
<i>Horváth Orsolya: A kriminalisztikai szagazonosítás jelene és jövője</i>	337
<i>Huba Lilla Luca: Deception detection – avagy a megtévesztés felderítése és az igazságügyi őszinteségvizsgálat a büntetőeljárásban</i>	355
<i>Nagy Noémi: Iskolai erőszak. Erőszak a diákok egymás közötti viszonyaiban....</i>	373
<i>Rákóczi Dóra: A szabadságvesztés végrehajtása Magyarországon az európai szabályok tükrében</i>	393

Content

<i>Foreword</i>	9
Legal Theory	
<i>Barbara Szentes: The role of personality in the judicial decision-making process</i>	13
Legal History	
<i>László István Cseh: Universal legal historical and family sociological analysis of the new-born manslaughter</i>	27
<i>Balázs László: Judicial freedom in hospes communities in the 13th century</i>	39
Public Law	
<i>Kornél Fazekas: Damage liability in the light of the environment law of the European Union</i>	59
<i>Veronika Greksza: Fundamental matters of the regulation of the right to healthy environment</i>	77
<i>Henrietta Ilyés: The coordinating and connected monitoring functions of the administration offices (government office) in the capital city and the counties</i>	95
<i>Attila Kiss: The challenges of the regulation of the camera surveillance in public places in the Hungarian law-making and law application</i>	109
<i>Gergő Kocsis: The limitation of the right to free movement of foreign gipsies resident in France</i>	129
<i>Georgina Naszladi: The constitutional status of the children refugees in Hungary</i>	149
<i>Dávid Szabó: Constitution modifications and constitution making in Hungary</i>	167
<i>Ádám Szi-Márton: Dilemmas of the legal regulation of surrogate motherhood</i>	189
Civil Law	
<i>Ádám Bukli: The fiduciary sale</i>	205
<i>Dániel Eszteri: Fantasy or reality? Copyright problems of virtual worlds</i>	223

<i>András Losonci</i> : „Uncomplicated access” to the intellectual property? The problem of liability of the intermediary suppliers	243
<i>Bernadett Marosi</i> : Non-cash contribution – the protection of the creditors – liability. The difficulties of the valuation of the non-cash contribution in the case law	263
Criminal Sciences	
<i>Péter Baumgartner</i> : The second and third blooming of public nuisance	283
<i>Gergő Berek</i> : The bankruptcy fraud.....	303
<i>Adél Handrik</i> : The reasons of the justizmords – sources of error in criminal procedure	317
<i>Orsolya Horváth</i> : Present and future of the forensic odour identification	337
<i>Lilla Luca Huba</i> : Deception detection – the detection of deception and the forensic honesty testing in criminal procedure	355
<i>Noémi Nagy</i> : School violence. Violence among students	373
<i>Dóra Rákóczi</i> : Execution of imprisonment in Hungary in the light of the European regulations	393

ELŐSZÓ

Ez a tanulmánykötet a 2002-ben indult *Studia Iuvenum Iurisperitorum* (A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudomány Kara Hallgatóinak Tanulmányai) című sorozat hatodik kiadványa. A kötet a 2011 tavaszán Pécsen, a PTE Állam- és Jogtudományi Karán szervezett, jubileumi XXX. Országos Tudományos Diákköri Konferencián indult, és helyezést nyert dolgozatok alapján készített tanulmányokat tartalmazza. Az OTDK-n a PTE ÁJK 39 pályamunkával, és 36 opponenssel képviseltette magát. A bemutatott dolgozatok közül hét első helyezést, hat második helyezést, négy harmadik helyezést ért el, kilenc dolgozat különdíjat kapott, és öt hallgató a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium különdíjában részesült. A zsűri négy kari hallgatónak opponensi díjat adott.

A periodika már indulásakor célul tűzte ki, hogy publikálási lehetőséget biztosít a kari tudományos diákkörök hallgatói számára. A törekvések között az is szerepelt, hogy a konzulensek által kimagasló minőségűnek ítélt szakdolgozatok alapján készített írások is helyet kapjanak e kari kiadványban. A *Studia Iuvenum Iurisperitorum* bizonyos szempontból a *Studia Iuvenum* folytatásának tekinthető, amely 1984 és 1986 között jelentette meg az Országos Tudományos Diákköri Konferenciákon eredményesen szerepelt értekezések rövidített változatait és a fiatal oktatók tanulmányait. Ez a sorozat a *Studia Iuvenum* tartalmától részben eltér, mert egyrészt a PTE Állam- és Jogtudományi Kara valamennyi – nem csak OTDK-n szerepelt – hallgatójának kíván lehetőséget nyújtani arra, hogy színvonalas tanulmányát e kötetben közzétehesse, másrészt kizárólag a hallgatók írásainak megjelentetésére szolgál.

A szerkesztők remélik, hogy ez a publikálási lehetőség egyike lesz annak az ösztönző erőnek, amely a hallgatókat a tudományos munkássághoz vezeti.

szerkesztők

László Balázs

Bíráskodási szabadság a XIII. századi hospesközösségekben^{*}

I. A XIII. századi hospesközösségekről és szabadságleveleikről általában

A XIII. századi magyarországi hospesközösségek vizsgálatának jogtörténet-tudományi jelentősége több szempontból igazolható. E korszak fennmaradt forrásainál, a király akaratát kinyilvánító okleveleknél¹ hitelesebb alapokat aligha remélhetünk, hiszen a király akaratát ekkor még maga a törvény. A vizsgálat során azonban több alapvetés megtétele szükséges. A hospesközösségek tanulmányozásával a városodás kezdeti időszakát,² így a polgárosodás korai előzményeit ismerhetjük meg, bepillantást nyerhetünk Magyarország korabeli társadalmi viszonyaiba, a változó államszerkezetbe, a királyi hatalom és gondoskodás minőségébe, a településpolitikába és a telepítéspolitikába, az igazságszolgáltatás, a gazdasági- és az adórendszer működésébe, néha olyan történelmi eseményekről is ismereteket szerezhetünk, mint a tatárjárás. A források vizsgálata során összefüggésekre vagy akár regionális különbségekre lelhetünk, az egyes hospesközösségek kiváltságainak egyszeri vagy többszöri megerősítései, átíratái vagy kiegészítései pedig e kiváltságok időbeli fejlődésére mutathatnak rá. E jelenségre jó példa a németlipcsei hospesek 1270. évi szabadságlevele.³ Mindezek mellett a XIII. században keletkezett latin nyelvű oklevelek egy-egy magyar kifejezést rejtve a kevés korabeli magyar nyelvemlék hordozói.⁴ Bár nem e szabadságlevelek a legkorábbi írásos forrásaink a magyar állam ezeréves történetében, miközben számuk meghaladja a XI-XII. századból fennmaradt nagyobb úgynevezett törvényeket, és ezekhez viszonyított speciális jellegükből következően koherensebb rendszert képeznek, feldolgozottságuk elmarad a szent királyok, valamint Kálmán kétségkívül jelentős törvényeitől és a XIII. századi aranybullaiktól.⁵ A korszakból fennmaradt egyéb írásos forrásokhoz (például a Várad Regestrumhoz, királyi adományt rögzítő levelekhez) képest pedig e levelek a kazuisztika

^{*} E tanulmány alapjául szolgáló dolgozat a XXX. Országos Tudományos Diákköri Konferencián „Magyar jogtörténet” szekcióban 1. helyezést ért el. Szerző kutatómunkáját az MFB Zrt. Habilitás ösztöndíjjal támogatja. Konzulens: Dr. Béli Gábor

¹ Béli Gábor: Árpád-kori törvényeink. JURA 2000. 1-2. sz. 40. o.

² Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest 2003. 162. o.

³ Szentpétery Imre (szerk.): Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke II. kötet (1255) 1270-1301 1. füzet 1255-1272. MTA, Budapest 1943. 57. o. A németlipcseiek 1270-ben V. Istvántól kapott levelét 1274-ben IV. László, 1281-ben Lodomér érsek és az esztergomi káptalan, 1291-ben pedig III. András egészítette ki újabb szabadságokkal, gyakran utalva a korábbi kiegészítésekre is.

⁴ Néhány példa a hospesközösségek XIII. századi okleveleiben előforduló magyar kifejezésekre: zsolozsma, füstpénz, alamizsna, vámzab, must, udvarnok, csöbör.

⁵ Béli: i.m. 38. o.

felől az absztraktabb szabályozás irányába mutatnak. Továbbá, bár a hospesközösségek kétség kívül már a XIII. század előtt jelen voltak hazánkban, rájuk vonatkozó hiteles írott szabályozás nem maradt fenn e századokból, többek között azért, mert a kötelező írásbeliség III. Béla uralkodása előtt ismeretlen volt.

A jogtörténészek széles körében elfogadott nézet szerint a korabeli magyar jog írott forrásait tekintetbe véve a formai azonosság mellett tartalmi szempontból különbséget tehetünk dekrétumok és privilégiumok között (Bónis, Eckhart, Csizmadia, Mezey).⁶ E nézet szerint a XIII. században a dekrétum általános jogszabály forrása, míg a privilégium egyesek vagy közületek jogviszonyainak szabályozására szolgál, és mint ilyen, *ius singulare*-t teremt. Ezt az elméletet félretéve egy másik álláspontot látok igazolhatóbbnak. Hogy tudniillik a XIII. században, a rendi országgyűlés magyarországi kialakulása előtt dekrétum és privilégium között még nincs és nem is tehető lényegi különbség.⁷ Tény például, hogy a király e levelekben elsősorban és szembeűnő módon egy-egy csoport, közösség jogait és kötelezettségeit szabályozza, ugyanakkor több olyan rendelkezést találunk a hospesközösségek szabadságleveleiben, amelyeknek címzetti köre túlmutat adott település hospesein. További ellenérv lehet, hogy a XIII. században a hospesközösségek hasonló, gyakran azonos szabadságokat nyertek, nem beszélve a más hospesközösség jogának „adományozásáról”, okleveleik tartalmukban igen hasonlóak voltak, így (esetleges különbségeik ellenére is) olyan kiterjedt szabályrendszert alkottak, amely kifizíti a *ius singulare* kereteit.

II. Hospesközösségek vagy városok?

A XIII. századi hospesközösségek szabadságleveleinek kapcsán felmerülhet egy további kérdés, amelyet jelentőségére tekintettel indokolt hosszabban megválaszolni: kik is kapták tulajdonképpen e szabadságleveleket? Miért beszélhetünk hospesközösségekről, és miért nem nevezzük őket egyszerűen városi szabadságleveleknek?

Nyugat-Európában már a XII. században léteztek a középkori értelemben vett városok, Magyarországon azonban ez a településforma csak később jelent meg.⁸ Bár nálunk is voltak a többi közül kiemelkedő települések a XIII. század előtt, ezek legfeljebb funkcionális értelemben tekinthetők városnak, minthogy a területi munkamegosztásban központi vagy különleges szerepet töltöttek be. Elfogadva Kubinyi András véleményét,⁹ úgy gondolom, további feltételeknek is meg kell azonban felelni, hogy jogi értelemben is városról beszélhessünk. E további feltételek közül a

⁶ Bónis György: Magyar jogtörténet I. Kolozsvár 1942, Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Budapest 1946, Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: Magyar állam- és jogtörténet. Budapest 1985, Mezey Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Budapest 1999

⁷ Béli: i.m. 40. o.

⁸ Hóman Bálint: Magyar középkor. Magyar Történelmi Társulat, Budapest 1938. 450. o.

⁹ Kubinyi András: Városfejlődés a középkori Magyarországon. In: Gyöngyössy Márton (szerk.): Magyar középkori gazdaság- és pénztörténet. Bölcsész Konzorcium, Budapest 2006. 153. o.

Hóman Bálint által meghatározott három sarkalatos szabadság emelendő ki: a szabad bíróválasztás, ami egyre inkább azt is jelenti, hogy a választott bíró mindenféle ügyben ítélkezhet; az autonómia, vagyis hogy a település és a király (illetve helyettese) között más hatóság nem áll; és a teljes vagy részleges vámmentesség.¹⁰ Megemlíthető továbbá, mint a szabadságlevelekben szinte kivétel nélkül megjelenő kiváltság, a szabad vásártartás joga, ami legtöbbször a hét meghatározott napján vagy napjain tartandó, királyi vámszedéstől mentes és a király védelme alatt álló vásárt jelentett.

E feltételek a XIII. századi hospesközösségek szabadságleveleiben is rendszerint megjelennek, azonban, ahogy Kubinyi írja, és ahogy az oklevelek szövegéből is kiolvasható, a privilégiumokat nem a település, hanem annak lakói (a hospesek) kapták,¹¹ akik többnyire német (teuton), vallon (latinus) és szláv hospesek (vendégek), illetve magyar népelemek voltak. A hospesek kiemelt szerepének oka az, hogy a korábban nemzeti életmódot folytató, letelepedett magyarságban hiányzott a városodást serkentő népelem, a majdani polgárság, és hiányoztak a városias településen élés hagyományai.¹² E hagyományokat azok a hospesek hozták magukkal hazánkba, akik szabadságaik elnyerése előtt a várszerkezetben foglaltak helyet. Helyzetük a várnépekéhez volt hasonló, idővel azonban bizonyos szabadságok (jellemzően vásártartás, bíróválasztás) elnyerésével kiemelkedtek az egyszerű várnépek közül, ami indokoltá tette önálló községeik létrehozását. A kezdetben a várnépekkel azonos státusz azonban elősegíthette a magyar elemek beépülését is a hospesközösségek rendszerébe, így a hospesközösségek népét nem kizárólag, sőt, elsősorban nem külföldi elemek alkották, hanem felemelkedő egykori várnépek. Mindezek értelmében hospesek alatt nem kizárólag a külföldről betelepített, betelepített vendégeket értjük, hanem e vendégeket, a várszerkezetből kikerülő, felemelkedő várnépeket, és más, ezekhez csatlakozó szabad állapotú népelemeket, akik egy-egy településen azonos jogállást elnyerve egy közösséget formáltak.

Igazolhatónak vélem ezek után azoknak a jogtörténészeknek a Hóman Bálint által is fejtegetett álláspontját, akik szerint a középkori magyarországi városok gyökerei a várszerkezeti félszabad népek községeiben találhatók,¹³ akkor is, ha vár és város egymástól elkülönült. Ez az elkülönülés azt jelenti, hogy a XIII. században Magyarországon kialakuló város még nem feltétlenül jelentett erődített települést, ahogy ezt Kubinyi András is leírja.¹⁴ Az erődítés egyébként is csak a tatárjárás után kezdett nagyobb méreteket ölteni, míg egyes hospesközösségek már korábban elnyerték szabadságaikat.¹⁵ További érv, amely a „hospesközösség” kifejezés alkalmazását indokolja, hogy eleinte maguk az oklevelek sem említenek várost (civitas-t), helyette a villa (falu), magna villa (nagyobb falu), hospites (vendégek), populi (népek) megjelöléseket használják. A civitas és cives (polgárok) kifejezések csak a XIII. század második feléből származó privilégiumokban jelennek meg. Szűcs Jenő ugyan IV.

¹⁰ Hóman: i.m. 459. o.

¹¹ Kubinyi: i.m. 154. o.

¹² Hóman: i.m. 451. o.

¹³ Hóman: i.m. 454. o.

¹⁴ Kubinyi: i.m. 153. o.

¹⁵ Szűcs Jenő: Az utolsó Árpádok. Budapest 2002. 77. o.

Bélának egy tucat teljes szövegében fennmaradt városi oklevelet tulajdonít a tatárjárás utáni évtizedek privilégiumaiból (megjegyezve, hogy az oklevelekben használt terminológia önmagában nem meghatározó), ő sem tekinti azonban városi szabadságlevélnek valamennyi hospesprivilegiumot.¹⁶

Ezek után helyesebb a vizsgált privilégiumokat a hospesközösségek szabadságleveleinek nevezni, megjegyezve, hogy e hospesközösségek a tényleges városok kialakulása előtti utolsó állomást jelentették a városodás folyamatában,¹⁷ egyfajta nasciturus város képét mutatták, hiszen a városok jellemzőit hordozták magukon kisebb-nagyobb mértékben, miközben a várszerkezetből kinőve e közösségek magyar elemekkel telítődtek, így a hospes fogalom jelentése is átalakult.

III. A hospesközösségek szabadságai

Mint arról már korábban szó volt, a hospesközösségek várossá válásában Hóman Bálint három sarkalatos ismérvet (három szabadságot) nevezett meg, a teljes vagy részleges vámmentesség és az autonómia mellett ilyenként említve a szabad bíróválasztást.¹⁸ Bár a Hóman által említett autonómia köre szélesebb, az szoros összefüggésben áll a szabad bíróválasztással. Ez a csoportosítás ugyanakkor három alappillérré koncentrálódik, figyelmen kívül hagyva olyan, a hospesközösségek szabadságleveleiben gyakran megjelenő szabadságokat, mint a szabad vásártartás, a szabad plébánosválasztás vagy a végrendelkezési szabadság. Nem szerepelnek továbbá a csoportosításban a hospesközösségek kötelezettségei (például a katonaállítás, a tizedfizetés), amelyek szintén meghatározó jelentőségűek e közösségek státuszának vizsgálata során.

A hómani csoportosítás hiányosságait Fügedi Eriknek az az osztályozása oldja fel, miszerint e privilégiumok tartalma jogi, egyházi és gazdasági szabadságokra bontható.¹⁹ Ez a felosztás helyesebb annyiban, hogy a kétes tartalmú autonómia elemeit a jogi, egyházi és gazdasági szabadságok között szétosztja. Szintén helyeselhető, hogy Fügedi a vámmentesség helyett a gazdasági szabadságok tágabb fogalmát használja, kiterjesztve azt mindenekelőtt a szabad vásártartásra. Hiányoznak azonban a rendszerből a kötelezettségek, néhány szabadság besorolása (például szabad végrendelkezés, mentesség a nádor és az ispánok elszállásolása alól) pedig nem egyértelmű.

A fenti két csoportosítást figyelembe véve a következő rendszer felállítását látom indokoltnak, megtartva a hármas felosztást: a XIII. századi hospesközösségek státusza elemeinek első és legfontosabb körét a szabad bíróválasztás és az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó egyéb jogosultságok alkotják. Ezekről beszélhetünk a bíraskodási szabadság keretében. A második körbe tartoznak a gazdasági szabadságok. A harmadik kört az egyéb szabadságok (ide értve egyebek között az egyházi tartalmú szabadságokat és az autonómia egyes elemeit) és a kötelezettségek alkotják. E há-

¹⁶ Szűcs: i.m. 79. o.

¹⁷ Mezey (szerk.): i.m. 162. o., Szűcs: i.m. 77. o.

¹⁸ Hóman: i.m. 459. o.

¹⁹ Fügedi Erik: Középkori magyar városprivilegiumok. In: Tanulmányok Budapest múltjából XIV. Budapest 1961

rom csoport közül jelentőségénél és jogi jellegénél fogva a bíráskodási szabadság kibontása, részletes bemutatása indokolt.

IV. A XIII. századi hospesközösségek bíráskodási szabadsága

1. A szabad bíróválasztás és a bíró bemutatása

A bíráskodási szabadság legfőbb eleme, mint erre már korábban utaltam, a szabad bíróválasztás. E jogosultság jelentőségét mutatja az a tény, hogy a hospesközösségek szabadságleveleiben kivétel nélkül megjelenik. Szintén a szabad bíróválasztás fontosságát mutatja, hogy az erről szóló rendelkezés jellemzően az oklevelek érdemi rendelkezéseket tartalmazó részének elején, közvetlenül az úgynevezett arengaszöveg (az oklevél érdemi részének valamilyen általános filozófiai, teológiai, jogi tartalmú gondolatot megfogalmazó bevezető eleme,²⁰ amelynek terjedelme egyetlen rövid mondatról az oklevél érdemi tartalmát is meghaladó hosszúságig terjedhet a tartalomtól is függően) után helyezkedik el. A boroskrakkói és magyarigeni vendégek 1238. évi, IV. Bélától kapott privilégiuma szépen példázza a szabad bíróválasztás tartalmát: „*quemcunque de communi consensu et uoluntate inter ipsos uoluerint et elegerint, sibi preficiant in iudicium, concedentes eisdem, ut in nulla causa coram quolibet iudice adstare uel respondere teneantur*” (akit közös akarattal és egyetértéssel maguk közül akarnak és választanak, nevezzék ki falunagyuknak, megengedvén nekik, hogy semmilyen ügyben más bíró színe elé állni vagy válaszolni ne tartozzanak).²¹ Mivel azonban a hospesközösségek sem vonhatták ki magukat a király hatalma és felügyelete alól, a választott bírójukat kötelesek voltak az uralkodónak bemutatni, aki megerősítette tisztségében a bírót. E bemutatási kötelezettséget írja le IV. Bélának a zólyomi népek (*populi de uilla Zolon*) szabadságait biztosító 1243. évi levele: „*iudicem uero in eadem uilla quemcunque uoluerint, de communi electione populorum habeant, quem electum regie maiestati presentare debeant confirmandum*” (bírójuk pedig, ugyanebben a faluban bárkit akarnak, a népek közös választásából legyen, mely választottat a királyi felségnek megerősítés végett mutassák be).²² E megerősítés következményét láthatjuk, amikor IV. Béla 1244-ben a körmendi vendégeknek adott szabadságlevelében kimondja, hogy a villicus királyi tekintéllyel ítélkezik: „*qui eos in omnibus omnino causis auctoritate regia possit et debeat iudicare*” (aki őket minden ügyben királyi tekintéllyel korlátlanul ítélhesse, és ítélni tartozzék).²³

²⁰ Béli: i.m. 45. o., Szentpétery Imre: Magyar oklevéltan. Budapest 1930. 19. o.

²¹ Stephanus Ladislaus Endlicher (ed.): Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana. Sangalli 1849 (a továbbiakban: MA) 447. o.

²² Georgius Fejér: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I-XI. Budae 1824-1844. IV/1. 332. o.

²³ Hazai okmánytár I-VIII. (kiad.: Nagy Imre, Páur Iván, Ráth Károly, Véghely Dezső) Győr 1865-1873, Budapest 1876-1891 (a továbbiakban HO VI.) 42. o.

2. A bíró elnevezése

Ahogy az már a fenti két forrásból is kitűnik, a hospesközösségek szabadon választott bírójának elnevezése az oklevelekben nem egységes. A boroskrakkói és magyarigeni hospesek leveléhez hasonlóan a jasztrebarszakai vendégek 1257-ben IV. Bélától kapott privilégiumában is falunagynak nevezik a bírót: „*eos nullus iudicum nostrorum, preter maiorem ville eorundem, quem uoluntarie elegerint, audeat iudicare*” (bíróink egyike se merje őket ítélni falunagyukon kívül, akit szabad akaratukból választanak).²⁴ Szintén falunagyot említ a beregszásziak 1247. évi, ugyancsak IV. Bélától származó oklevele.

A zólyomi hospesek előbb idézett privilégiumában a „iudex” (bíró) kifejezés szerepel. Ugyanezt a kifejezést használja a zágrábiak 1242. évi és 1266. évi, egyaránt IV. Bélától kapott oklevele, IV. Lászlónak a gölnicbányai hospeseknek adott 1290. évi szabadságlevele, valamint a körmendiek 1244-ben IV. Bélától nyert privilégiuma: „*ipsi ydem inter se et per se Iudicem sibi eligant quem cognouerint ydoneum et utilem communi de consensu nobis presentandum*” (ugyanezek maguk közül magamaguk válasszanak maguknak bírót, akit alkalmasnak és a közösség számára hasznosnak tartanak egyetértőleg, kit nekünk bemutatassanak).²⁵

A hospesközösségek bírójára leggyakrabban használt kifejezés mégis a „villicus”, amelyet leginkább falunagynak, esetleg (megkülönböztetve a maior villától) előljárónak fordíthatunk. Villicusról beszél a verőcei hospesek 1234-ben (II. András fia) Kálmán hercegtől kapott szabadságlevele, Sátoraljaújhely (1261) és Szatmárnémeti (1264) V. István (ifjabb) királytól nyert privilégiuma és a győriek 1271. évi oklevele, melyet V. István már királyként adott, továbbá IV. Lászlónak az 1277-ben Sopronnak és az 1279-ben Vasvárnak adott levele. A IV. Bélától kapott szabadságlevelek némelyikében is a villicus megnevezés szerepel, például Nagyszombat (1238), Nyitra (1248), Zalakomár (1263), Iharosberény (1265) vagy Késmárk (1269) privilégiumában. Néhány oklevélben ez utóbbi két kifejezés együtt szerepel, mint például a besztercebányai vendégek IV. Bélától kapott 1255. évi levelében: „*uillicum uel iudicem de uniuersitatis consilio eligant et consensu*” (előljárót vagy bírót válasszanak együttes tanácskozással és egyetértéssel).²⁶ „Villicus seu iudex” megnevezés szerepel Dobronya és Bábaszék 1254. évi (IV. Béla), Nagyszőlős 1262. évi (V. István ifjabb király) és Pozsony 1291. évi (III. András) szabadságlevelében is.

A latin szövegek fordításakor, megőrzendő a nyelvi sokszínűséget, a maior villae, a villicus, a iudex, valamint a villicus seu iudex kifejezéseket más-más magyar szóval jelölöm, hangsúlyozva mégis, hogy minden esetben ugyanarról a tisztségről van szó. Megjegyzem továbbá, hogy a hospesközösségek és városok viszonyáról szóló fejezetben leírtak értelmében a XIII. századi hospesközösségek villicusait helytelen volna városbíróknak nevezni.

²⁴ MA 496. o.

²⁵ HO VI. 42. o.

²⁶ MA 489. o.

3. A villicus megbízatásának tartama

A villicus megbízatásának pontos kezdetéről és időtartamáról a hospesközösségek szabadságlevelei nem minden esetben tájékoztatnak. A kivételek közé tartozik a verőceiek levele 1234-ből, amelyben (II. András fia) Kálmán így rendelkezik: „*in maiorem uille unum ex ipsis quem uoluerint eligant, et nos confirmabimus, relinquentes hoc in uoluntate ipsorum út annuatim probato crimine maiores uille eorum deponere possint*” (falunagyuknak maguk közül egyet, akit akarnak, választanak, és mi őt megerősítjük, akaratukra bízván azt, hogy évenként, ha bűnössége bebizonyosodott, a falunagyot leválthassák).²⁷ A zágrábi (1242 és 1266), a zólyomi (1243), a korponai (1244) és a zalakomári (1263) hospesközösség oklevelében szintén a villicus évenkénti választását rendeli el a király. A soproni vendégek 1277-ben kelt levele a villicus megbízatásának időtartamáról nem rendelkezik kimondottan, de megjelöli, hogy az elöljárót mely napon kell megválasztani: „*omnes causas [...] uillicus ipsorum pro tempore constitutus, quem iudem ciues communiter in festo s. Georgii elegerint, iudicet et decernat*” (minden ügyet mindenkor elöljárójuk, akit ugyanezen polgárok közösen válasszanak Szent-György ünnepén, ítéljen meg és döntsön el).²⁸ Ebből viszont az következik, hogy az elöljárót itt is minden évben újra kellett választani. Végül az általam vizsgált legkésőbbi privilégiumban, a pozsonyi hospesek 1291. évi szabadságlevelében található egy utalás, amelyből arra következtethetünk, hogy a hospesközösségekben általában minden év Szent-György-napján választották meg a villicust: „*uillicum seu iudicem inter se a festo sancti Georgii martiris usque ad anni reuolucionem duraturum eligant de communi, qui omnes causas ipsorum [...] more hospitum aliorum cum decem iuratis conciuibus suis possit iudicare*” (maguk között elöljárót vagy bírót válasszanak közösen, Szent-György mártír ünnepén, egy évig tartó időre, aki minden ügyükben ítélhessen többi vendégeink szokásai szerint tíz esküdt polgártársával).²⁹

4. Esküdtek és bírói tanács

Ahogy az a pozsonyi vendégek előbb idézett privilégiumából is kitűnik, a király néhány hospesközösségben esküdteket is rendelt a villicus mellé. Esküdtrendelés található már az egyik legkorábbi szabadságlevélben, a verőcei hospesek 1234. évi, (II. András fia) Kálmántól kapott levelében. Itt azonban az oklevél kibocsátója nem határozza meg az esküdtek számát: „*nullus iudex in causis eorum ipsos possit iudicare, nisi solum uillicus eorum pro tempore constitutus, cum ciuibus uille eiusdem cum iuratis, qui quidem coniurati ad facienda iudicia fuerint computati et destinati*” (őket ügyeikben semmilyen bíró ne ítélhesse, csakis elöljárójuk ugyanezen város polgárai közül való esküdtekkal, amely esküdtek pedig az igazság szolgáltatására legyenek kiszemelve és rendelve).³⁰ Más oklevelekben az esküdtek számát is meghatározta az uralkodó: a pozsonyi elöljáró tíz, a nagyszőlősi és a nyitrai tizen-

²⁷ MA 443. o.

²⁸ MA 545. o.

²⁹ MA 623. o.

³⁰ MA 443. o.

két esküdttel ítéltetett: „*ut uillicus ex se ipsis qui pro tempore fuerit constitutus, omnes causas pecuniarias, ciuiles et criminales ad instar ciuium Albensium predictorum, cum duodecim iuratis debeat fine debito iudicare*” (hogy előljárójuk, akit azidőre választottak, minden pénz-, magánjogi és bűnügyükben, a fehérvári polgárok mintájára, tizenkét esküdttel tartozzék a végső ítéletet meghozni).³¹ A bíró tanácsáról tartalmaz egy rövid rendelkezést a zágrábiak 1266. évi szabadságlevele, amennyiben: „*Sane si quis in calumnia uel falso testimonio manifeste conuictus fuerit uel eciam deprehensus, hec in iudicem uel eius assessorem siue consiliarium deinceps admittatur.*” (Ha pedig valamelyiküket rágalmozással vagy hamis esküvés-sel vádolják, vagy azon érik, azonnal vigyék a bíró, vagy annak ülnöke vagy tanácsosa elé.)³²

5. A villicus hatásköre és kizárólagossága

A bíraskodás szabadságának foka nagyban függött attól, hogy a szabadon választott bíró milyen hatáskörrel rendelkezett. Ez a kérdés szorosan összefügg a villicus kizárólagos ítélkezési jogosultságával is, hiszen ha a király egyes ügycsoportokra korlátozta a hospesközösség választott bírójának hatáskörét, akkor ez azt jelentette, hogy más ügyekben a villicustól különböző bírói fórum járt el. A más bírónak alávetettség pedig az autonómiát is korlátozta. A hatáskör kapcsán érdemes megismételni IV. Bélának azt a már idézett rendelkezését, miszerint a villicus királyi tekintéllyel ítél: „*qui eos in omnibus omnino causis auctoritate regia possit et debeat iudicare*” (aki őket minden ügyben királyi tekintéllyel korlátlanul ítélhesse, és ítélje).³³ Ez a kizárólagosság ugyanakkor nem érintette – az Árpád-korban nem is érinthette – a király mint bíró ítélkezési jogát. Ezt bizonyítja II. Andrásnak a szatmárnémeti vendégek jogait szabályozó 1230. évi oklevele, a legkorábbi vizsgált forrásunk, melyben a király a hospesek minden ügyét a villicusnak tartotta fenn, kimondva mégis, hogy „kivettük őket is minden bíró joghatósága alól, a bíraskodás lehetőségét a körülményekhez képest csak magunknak és tárnokmesterünknek tartván fenn”.³⁴ Négy évvel később a verőceiek villicusa is általános és kizárólagos hatáskört kapott (II. András fia) Kálmántól: „*nullus iudex in causis eorum ipsos possit iudicare, nisi solum uillicus eorum*” (őket ügyeikben semmilyen bíró ne ítélhesse, egyedül csak előljárójuk).³⁵

A boroskrakkói és magyarigeni vendégek 1238-ból való szabadságlevelében a villicus szintén általános hatáskörrel rendelkezik e vendégek közti ügyekben, az oklevél azonban egy további kitétele is tartalmaz: „*[s]i autem alia pars litigancium erit ex ipsis alia uero de hominibus extraneis, Uayuoda discuciet et definiet, nec uiceiudex eiusdem Uayuode eos in aliquo debeat uel audeat iudicare*”. (Ha pedig az egyik peres fél közülük való, a másik pedig idegenek közül való, akkor a vajda dönt és határoz, és ugyanez a vajda helyettesbírója felettük semmi ügyben ne ítélhessen

³¹ MA 498. o.

³² MA 507. o.

³³ HO VI. 42. o.

³⁴ MA 426. o.

³⁵ MA 443. o.

és ne merészeljen ítélni.)³⁶ IV. Bélának a győri várnépek részére adott 1240. évi oklevele speciálisnak tekinthető, mivel bár időben később keletkezett, mint az előbb felsorolt források, tartalma más jogállású népekre vonatkozik, így itt még alapvetően fennmaradt az ispán joghatósága (*comiti reseruet iudicandum*), villicusuk e várnépeknek még nem lehetett. Megtiltja ugyanakkor a király, hogy az udvarbírónak helyettese legyen (*curialis comes post se uicarium non habeat*).³⁷ Később azonban, a győri (immáron) hospesek 1271-ben kelt privilégiumában V. István a villicushoz utalja minden ügyüket, a nagyobbakat is: „*uillicum quem de castro uoluerint eligant inter se [...] qui omnes causas ipsorum tam maiores debeat et possit iudicare*”.³⁸ A zágrábi vendégek 1242. évi szabadságlevelében pedig IV. Béla a lopási, rablási és emberölési ügyeket külön is nevesítve utalja a villicus hatáskörébe (akárcsak a soproniak levele 1277-ben és a gölnicbányaiaké 1290-ben), és azt is kimondja, „hogy ha valaki idegen valamely városbelit pénzügyek vagy más jogtalanság miatt perbe kíván vonni, a városi bíró színe előtt pereljen” (*si quis extraneus aliquem de ciuitate in causa pecuniaria uel illata iniuria uoluerit conuenire, coram iudice ciuitatis conueniatur*).³⁹ E szabadságlevél 1266. évi megújítása különös hatáskört biztosít a villicusnak, amikor a környező falvak jobbágyainak ügyeire is kiterjeszti a villicus hatáskörét: „*[i]tem ciues de predicta ciuitate uel iobbagiones de uillis ad ipsam pertinentibus, que prope territorium ipsius ciuitatis fuerint site, nullius iudicio, nisi iudicis ciuitatis adstare teneantur*”. (Hasonlóképpen, a nevezett község polgárai, vagy az ehhez tartozó falvak jobbágyai, amely falvak területe ezen város mellett fekszik, semmilyen más bíró elé, csakis a városi bíró elé tartozzanak menni.)⁴⁰

A besztercebányai hospesek 1255. évi levele ismét általánosabban fogalmazza meg a közösség választott bírójának általános és kizárólagos hatáskörét: „*nec in toto regno Hungarie poterunt super aliqua causa coram alio iudice conueniri*” (egész Magyarországon bármely ügyben bármilyen más bíró előtt megjelenni ne tartozzanak).⁴¹ Hasonlóan általános a jasztrebarszakai vendégek 1257. évi privilégiumának rendelkezése: „*eos nullus iudicum nostrorum [...] audeat iudicare*” (felettük senki bíróink közül [...] ne merjen ítélni).⁴²

Egyes szabadságlevelekben a király úgy írja körül az előljáró általános és kizárólagos hatáskörét, hogy megjelöli azokat a bírókat, akik a továbbiakban nem járhatnak el a hospesek ügyeiben. Ebből a szabályozási formából azt is megismerhetjük, hogy az adott közösség tagjai fölött a kiváltságolást megelőzően mely bírói személyek ítélezhettek. A győri várnépek 1240-ből való levelében például ez áll: „*bilotum omnino abolemus*” (a billogot teljességgel eltöröljük)⁴³, vagyis a király a billogosok hatalma alól teljesen kivonta őket. A nyitrai vendégek 1248. évi oklevele már konkrét bírói személyek hatáskörének hiányáról rendelkezik: „*nec ipsi ciues*

³⁶ MA 447. o.

³⁷ MA 448. o.

³⁸ MA 526. o.

³⁹ MA 451. o., MA 545. o., MA 613. o.

⁴⁰ MA 507. o.

⁴¹ MA 489. o.

⁴² MA 496. o.

⁴³ MA 448. o.

Nitrienses aliquorum extraneorum iudicum, palatinorum uidelicet et comitum prouincialium adstare iudicio teneantur” (a nyitrai polgárok semmilyen idegen bíró elé, tudniillik a nádorbíró vagy a várispán elé állni ne tartozzanak). A király joghatósága azonban természetesen itt is megmarad: „*sed si super arduis negociis diffinire forsitan ignorarent, uolumus ut ad nostram presenciam uel magistri Tauernicorum ad examen pro determinanda et impetranda iusticia conuocentur*” (de ha valamely bonyolult ügyben várhatóan nem tudnak határozni, azt akarjuk, hogy megállapítandó és végrehajtandó ítéletért a mi jelenlétünkre, vagy a tárnokmesterünk elé hívassanak).⁴⁴

Még különösebb a beszercebányai vendégek 1255-ből való levelének megfogalmazása: „*ab omni iurisdictione et iudicio comitum de Zolum pro tempore constitutorum sint penitus liberi et exempti*” (minden joghatóság és a mindenkori zólyomi ispán ítélete alól is teljesen szabadok és mentesek legyenek).⁴⁵ Nagyban hasonlít az előbbihez a soproniak 1277-ben IV. Lászlótól kapott privilégiumának tartalma: „*iidem ciues a iurisdictione et potestate ac iudicio omnium baronum nostrorum et specialiter comitum Supruniensium pro tempore constitutorum exempti penitus et excepti habeantur*” (ugyanezek a polgárok minden bárónk, különösen a mindenkori soproni ispán joghatósága, hatalma és ítéletei alól teljesen kivételnek és kikerülnek).⁴⁶ Végül a vasvári hospesek 1279. évi levele is nevesíti az ispánt, mint a hospesek ügyeiben hatáskörrel nem rendelkező személyt: „*a iudicio et iurisdictione omnium iudicum et specialiter comitis Castri ferrei pro tempore constituti sint excepti penitus et exempti*” (minden bíró, különösen a mindenkori vasvári ispán ítéletei és joghatósága alól teljesen kivételnek és kikerülnek).⁴⁷ 1291-ben a pozsonyiaknak a nádor bíraskodása alóli mentességét deklarálta III. András: „*iidem hospites nostri et ad eos pertinentes iudicio palatinatus in nullo astare teneantur*” (ezen vendégeink és a hozzájuk tartozók semmilyen ügyben ne tartozzanak a nádorbíró elé állni).⁴⁸

Más hospesközösségek esetében a király a villicus hatáskörét valamilyen formában korlátozta. Ez történhetett pozitív módon (a villicus által elbírálható ügykörök megjelölésével) vagy negatív módon (a villicustól elvont ügykörök megjelölésével). A pozitív szabályozásra példa IV. Bélának a pesti vendégek szabadságait megújító 1244. évi privilégiuma, amelyben a király a villicus feladatául azt rendeli, hogy ítélkezzen minden világi perben. Gyakoribb mégis a negatív módon történő szabályozás. Ezzel találkozhatunk például a beregszászi hospesek 1247. évi levelében, amikor IV. Béla így rendelkezik: „*[a]d iudicium uice nostri iudicis, exceptis tribus: sangunie, furto uidelicet et homicidio in nullo pertinere dignoscantur sed in omnibus aliis causis eorundem iudicium audiant maioris uille ipsorum*”. (Helyettesbírónk előtt perben megjelenni ne tartozzanak, három kivétellel: vérontási, lopási és emberölési ügyekben tudniillik, hanem minden más ügyükben falunagyuk ítéletének enge-

⁴⁴ MA 498. o.

⁴⁵ MA 489. o.

⁴⁶ MA 545. o.

⁴⁷ MA 551. o.

⁴⁸ MA 623. o.

delmeskedjenek.)⁴⁹ A késmárki vendégek 1269. évi szabadságlevelében szintén megtalálható a villicus hatásköréből kivett ügyek felsorolása: „*uillicum inter se eligant de communi uoluntate, qui omnes causas eorundem decidere debeat, iusticia mediante, exceptis quibusdam causis, furti uidelicet, decimarum, sanguinis et monete, quas iudex noster pro tempore constitutus iudicabit et decideret*” (maguk közül közös akarattal elöljárót válasszanak, aki minden ügyüket tartozzék eldönteni igazságosan, kivéve bizonyos ügyeket, tudniillik a lopási, tizeddel kapcsolatos, vérségi és pénzverési ügyeket, amelyeket az azidőre kinevezett bírónk ítél meg és dönt el). Ezen a helyen a király a bírság megosztásáról is rendelkezik: „*et terciam partem iudicii habebit uillicus, duas uero partes iudex noster sibi de iure uendicabit*” (és a bírság harmadát kapja az elöljáró, két részt pedig a mi bírónk követeljen magának jog szerint).⁵⁰

Vegyesnek tekinthető az iharosberényi hospesek 1265-ben szintén IV. Bélától kapott privilégiumának a villicus hatáskörére vonatkozó rendelkezése, amelyben a király először – igaz, általános jelleggel – kimondja, mely ügyek tartoznak a közösség választott bírójára, majd két ügykört nyilvánvalóan elvon a villicustól. A pozitív hatáskör-meghatározás alapján: „*uillicus eorum in minutis causis ipsos iudicabit*” (elöljárójuk tartozzon felettük ítélni a csekélyebb ügyekben). Ezt követi a két kivétel: „*iudici pro iudicio soluere debent sexaginta denarios tantum nisi in causa furti uel sanguinis effusione*” (a bírónak hatvan dénárt tartozzanak fizetni az ítéletért, kivéve csak a lopási és vérontási ügyekben).⁵¹

A különleges státuszra, a várnépből már kiemelkedő, de a hospesek státuszát teljesen el még nem nyerő népekre vonatkozó egyedi megoldást tartalmaz a „barsi vár elővárosában lakó vendégek” privilégiuma 1240-ben. Eszerint „kisebb ügyekben egyedül csak az ő közös megegyezésükből rendelt falunagy ítélje őket, azt az ügyet pedig, amely valaki számára vérontásra vagy szabadság elvesztésére mehet, a vár ispánja ítélje, jelen lévén majd a falunagy”.

6. A királyhoz folyamodás

Mint már korábban is említettem, sem a bíráskodási szabadság, sem az autonómia nem jelenthette azt, hogy a hospesközösségek kikerültek volna a király hatalma alól, különösen nem kerülhetett sor erre az igazságszolgáltatás terén. Ezen a tényen az sem változtat, hogy a villicus – mint már többször szóba került – IV. Béla rendelkezése folytán királyi tekintéllyel ítélhetett.⁵² A körmendiek 1244. évi szabadságlevelében deklarált elv tehát valójában úgy értelmezendő, hogy a villicus ítélete a király mint bíró kivételével mindenkire kötelező. A szabad bíróválasztás joga mellett tehát fontos megemlíteni a királyhoz mint bíróhoz folyamodás szabályozását is. A XIII. századi hospesközösségek szabadságlevelében a villicus hatáskörének rögzítése után gyakran szerepel ugyanis utalás arra, hogy a király egyfajta különös jogorvoslati fórumként jár el a vendégek ügyeiben. Itt nem csak a szatmárnémeti vendégek

⁴⁹ MA 471. o.

⁵⁰ MA 517. o.

⁵¹ MA 506. o.

⁵² HO VI. 42. o.

1230. évi privilégiumából már idézett kitételre kívánok utalni, miszerint a király a villicus mellett „a körülményekhez képest” csak magának és tárnokmesterének joghatóságát tartja fenn, hanem a következő konkrétabb rendelkezésekre is:

1238-ban IV. Béla a nagyszombati vendégeknek adott levelében elrendelte, hogy a villicus, „ha az igazság szolgáltatásában hanyagnak vagy hozzá nem értőnek mutatkozik, vagy ha a város egyetemleg megbélyegzi, akkor végül a király ítéletéért folyamodjon” (*qui si in facienda iusticia repertus fuerit negligens uel imperitus, uel si uilla communiter contemnat, tum demum ad regis iudicium recurratur*).⁵³ Hasonló módon, ha a bíró nem tudott, vagy nem volt hajlandó ítéletet hozni valamely ügyben, a király elé kellett járulnia, és neki kellett kérnie a döntést, illetve szembesülnie mulasztásának következményeivel. Erre vonatkozó rendelkezések találhatók a zólyomi (1243), a körmendi (1244), a pesti (1244), a nyitrai (1248), a dobronyai és bábaszéki (1254), a jasztrebarszakai (1257), a zalakomári (1263), a szatmárnémeti (1264), a győri (1271) és a soproni (1277) hospesközösségek leveleiben is.

Az előbb felsorolt privilégiumok közül figyelemre érdemes a körmendi vendégek levelének szóhasználata. IV. Béla a következőt rendeli: „*si conquerencium alicui modo debito satisfactum non fuerit, ipse Iudex et non populi in presencia regia tantum et non alias debeat conueniri*” (ha valamely panaszosnak illő módon nem ad elégtételt, csak maga a bíró és ne másképp, ne a nép jöjjön el jelenlétünkre).⁵⁴ Szintén érdemes újra meghivatkozni a nyitraiak szabadságlevelét, amelyben IV. Béla a király mellett a tárnokmestert is nevesíti, mint folyamodható fórumot, „ha valamely bonyolult ügyben várhatóan nem tudnak határozni” (*si super arduis negociis diffinire forsitan ignorarent*).⁵⁵ A dobronyai és bábaszéki vendégek levelében – mint már láttuk – a király nem csak azt rendeli el, hogy ilyen esetekben hozzá forduljon a hospesközösség, hanem konkrétan meg is nevezi az eljárástól eltiltott fórumokat (a zólyomi ispánt és annak udvarbíróját).⁵⁶ 1271-ben V. István a győri hospeseknek adott oklevelében már az ország szokásjogára is hivatkozik a szokásos rendelkezés mellett: „*si idem uillicus iusticiam querulantibus facere recusaret, non hospites, sed uillicus ad nostram presenciam iuxta regni consuetudinem euocetur*” (ha ez az előljáró a perlekedőktől az ítéletet megtagadja, ne a vendégek, hanem az előljáró tartozék a mi jelenlétünkre jönni az ország szokásjoga szerint).⁵⁷ IV. László 1277-ben a soproniaknak adott privilégiumában hangsúlyozza, hogy maga a király hoz ítéletet abban az esetben, ha a villicus ezt nem tette meg: „*si idem uillicus in facienda iusticia negligens fuerit, non reus, sed uillicus ad nostram presenciam euocetur, et nos personaliter decernemus de causis eorumdem*” (ha ugyanez az előljáró az igazság szolgáltatásában hanyagul járna el, ne az alperest, hanem az előljárót idézzék a jelenlétünkre, és mi magunk határozunk ügyükben).⁵⁸

Végül érdemes még megemlíteni a zágrábi hospesek 1242-ben IV. Bélától kapott kiváltságlevelét, amely mintegy összefoglalja a több oklevélből is kiolvasható ren-

⁵³ MA 444. o.

⁵⁴ HO VI. 42. o.

⁵⁵ MA 498. o.

⁵⁶ MA 482. o.

⁵⁷ MA 526. o.

⁵⁸ MA 545. o.

delkezést, mely alapján vitás ügyekben nem az egész közösség, hanem csak a villicus tartozott (mindenki más nevében is) a király elé járulni. „*Quod si iudex suspectus habebitur et actor legitimam causam recusationis inalegauerit, conuocatis omnibus maioribus ciuitatis, ipso iudice presente negocium decidatur, de quorum sententia si adhuc contingeret dubitari, et actor importunus eos ad regis citauerit presenciam, solus iudex pro aliis omnibus ire teneatur.*” (Hogy ha bírójuk elfogult, és a felperes azt állítja, hogy jogos igényét elutasította, minden tekintélyes polgárt összehívva, magának a bírónak jelenlétében döntsék el az ügyet, amelyben ha ítéletet hozni haboznának, és a felperes erőszakosan a király elé akarná citálni őket, mindenki másért is csak a bíró tartozzon a királyhoz menni.) „*Eodem modo pro quacunq[ue] causa iudicem ciuitatis et ciues, uel ciues solos ad regis presenciam si quis citaret, non tenetur ire nisi solus iudex ciuitatis.*” (Ugyanilyen módon, ha bármely ügyben valaki a város bíróját és polgárait, vagy csak a polgárokat a királyi jelenlétre hívja, ne tartozzanak jönni, csakis a város bírója.)⁵⁹ Ezeket a rendelkezéseket a zágrábiak 1266. évi privilégiuma szó szerint megismétli. Mindkét zágrábi oklevél tartalmazza továbbá a következő sajátos szankciót arra az esetre, ha valaki megsértené az eljárási rendet: „*[s]i aliquis aliquem ciuem uel ciues, non requirens antea a iudice ciuitatis iusticiam sibi fieri, ad regem iuerit, pro illo uel illis iudex ire tenebitur, et ei citatorias refundere expensas, eo, quia contempta auctoritate regalis priuilegii sibi cogniti, irrequisito iudice ciuitatis, fatigauit eum frustra laboribus et expensis.*” (Hogy ha bármelyikük bárki más polgárt vagy polgárokat, anélkül, hogy előbb megkeresnék a városi bírót, hogy ő ítéljen nekik, a király elé visz, érte vagy értük a bíró tartozzon oda menni, és az idéző térítse meg a költségeket neki, amiért az általa ismert királyi kiváltság tekintélyét semmibe véve a városi bírót fel nem keresve, indokolatlan fáradsággal és költségekkel terhelte őt.)⁶⁰

A királyhoz folyamodás kapcsán különös rendelkezést tartalmaz még a pozsonyi vendégek 1291. évi oklevele, amelyben III. András nemcsak a villicust, de az esküdteket is személyes jelenlétére rendeli, ha az ítélethozatal elmaradt: „*[s]i uero iudex ipsorum, iurati uel ciues in reddenda iusticia defecerint, non partes, sed iudex et iurati, si inter se ad faciendam iusticiam partibus conuenire non poterunt, ad nostram presenciam euocetur.*” (Ha pedig bírójuk, esküdtek vagy polgárok az igazság kiszolgáltatásának szűkében vannak, ne a feleket, hanem a bírót és az esküdteket idézzék a jelenlétünkre, ha egymás között nem tudtak megegyezni a feleknek kiszolgáltatandó igazság felől.)⁶¹

7. Az eljárás jogalapja, bizonyítás és ítélethozatal

A hospesközösségek szabadon választott bírāja eljárásának jogalapját vizsgálva ismét a körmendi hospesek privilégiumának többször idézett rendelkezésére kell hivatkozni, amely szerint „válasszanak maguknak bírót, akit alkalmasnak és a közösség számára hasznosnak tartanak egyetértőleg, kit nekünk bemutatassanak, és akit majd hivatala gyakorlására elfogadunk, aki őket minden ügyben királyi

⁵⁹ MA 451. o.

⁶⁰ MA 507. o.

⁶¹ MA 623. o.

tekintéllyel korlátlanul ítélhesse, és ítélni tartozzék”.⁶² A villicus tehát alapvetően a király felhatalmazásából, az ő nevében ítélkezik.

A jogalap és a bizonyítás szempontjából is értelmezhető a boroskrakkói és magyarigeni vendégek 1238-ban IV. Bélatól kapott szabadságlevelének az a rendelkezése, amely szerint „*solus maior uille pro tempore constitutus, secundum ipsorum consuetudinem debeat iudicare*” (csakis az azidőben kinevezett falunagy tartozik döntené az ő szokásjoguk szerint).⁶³

A nyitraiak 1248. évi levelében a király a fehervári jog mintájára állapítja meg a villicus eljárását: „*uillicus ex se ipsis [...] ad instar ciuium Albensium predictorum [...] debeat fine debito iudicare*” (előjárójuk a fehervári polgárok mintájára tartozik a végső ítéletet meghozni).⁶⁴ A fehervári jogra utalás szintén jogalap és bizonyítás kérdése is. 1264-ben V. István ugyanígy a feherváriak szabadságát biztosítja a szatmárnémeti vendégeknek, majd 1271-ben a győrieknek. Utóbbi privilégiumban a király a szokásjogot is megjelöli, mint a király előtti eljárás jogalapját: „*uillicus ad nostram presenciam iuxta regni consuetudinem euocetur*” (az előjáró tartozzék a mi jelenlétünkre jönni az ország szokásjoga szerint).⁶⁵ 1277-ben hasonló jelleggel IV. László utal a soproniaknak adott kiváltságlevelében „a fehervári polgárok és más, országunkban élő vendégek szokására” (*more ciuium Albensium, et aliorum hospitum in regno nostro existencium*).⁶⁶ 1290-ben a gölnicbányaiak oklevelében utal IV. László a jog rendjére (*ordo iuris*) mint jogalapra is.⁶⁷

A hospesközösségek szabadságleveleiben gyakran a bizonyítás mikéntjét és a kiszabandó ítéletet is meghatározza az oklevelet adó uralkodó. Már a nagyszombati vendégek 1238. évi levelében egy helyen találhatók meg a későbbi privilégiumokban is gyakran megjelenő, a bizonyításra vonatkozó rendelkezések: „*duellum uero nec inter se nec eciam cum alienis committere, cuiusque iudicio constringantur, sed cuiusque quescionis materia duodecim hominum iuramento sopiatur, testes autem contra ipsos produci nequeant nisi ex uel alii hospites qui consimili gaudeant libertate*” (bajvívásra pedig sem egymás között, sem idegenekkel ne kényszerítsék őket semmilyen ítélettel, hanem akármelyik vitás ügyüket tizenkét személy esküjével rendezzék el, ellenük pedig csak olyan tanúk állhassanak elő, akik közülük valók vagy más vendégek, akik hasonló szabadságnak örvedenek).⁶⁸ Ugyanezek az elvárások megjelennek a zágrábiak 1242. és 1266. évi okleveleiben is. A dobronyai és bábaszéki vendégeknek adott 1254. évi levelében IV. Béla a németek (teutonok) és magyarok azonos bizonyítási kötelezettségét rögzíti: „*si cause exorte fuerint inter eos, ex Hungaris et Teutonicis simul testimonia proferantur*” (ha közöttük pereskedés támadna, magyarok és teutonok egyformán tanúbizonysággal álljanak elő).⁶⁹ A jasztrebarszakaiak 1257. évi privilégiuma is

⁶² HO VI. 42. o.

⁶³ MA 447. o.

⁶⁴ MA 498. o.

⁶⁵ MA 526. o.

⁶⁶ MA 545. o.

⁶⁷ MA 613. o.

⁶⁸ MA 444. o.

⁶⁹ MA 482. o.

megállapít bizonyítási szabályokat: „*in quocunque casu inter ipsos hospites contra extraneos aliquos, uel per extraneos contra ipsos hospites causa orta fuerit, eadem causa non duello, sed iuramento et testimoniis decidatur*” (bármely ügy támadna e vendégek között valamely idegenek ellenében, vagy idegenek részéről ezen vendégek ellenében ne bajvívással, hanem eskütelletel és tanúbizonyossággal döntsenek).⁷⁰ Végül tanú- és eskübizonyítást (*iuramento et testimoniis*) ír elő a bajvívás kizárása mellett a vasvári vendégek 1279-ből való privilégiuma is.⁷¹

A pozsonyiak 1291. évi szabadságlevele a tanúbizonyosság szabályait is megállapítja: „*[i]tem statuimus, quod contra ipsos ciues nostros et ad eos pertinentes, testes extranei uniuersaliter produci non possint, nisi duo uel tres intersint de eadem ciuitate, uel de aliis ciuitatibus seu uillis, eandem habentibus libertatem*”. (Hasonlóképpen elrendeltük, hogy e polgáraink ellen vagy a hozzájuk tartozók ellen idegenek tanúk egyáltalán ne vallhassanak, csak ha ketten vagy hárman jelen vannak ugyanebből a városból, vagy más városból olyanok, akik ugyanilyen szabadsággal bírnak.)⁷²

Érdekeség, hogy más oklevelekkel ellentétben, a besztercebányaiak 1255. évi privilégiuma nem tiltotta a bajvívást, sőt, annak szabályait is rögzítette: „*in omni causa que ad examen duelli iudicatur, si persona illa que ipsos impetit, sit de ipsis uel libertatis aut nacionis eorum, illud duellum cum scuto rotundato et gladiis debet pugnari [...] si uero extranee condicionis persona fuerit, tunc modus duelli in regis arbitrio remanebit*” (minden olyan ügyben, amelyet bajvívással döntenek el, ha az a személy, aki őket vádolja, ugyanezt a szabadságot élvezi vagy az ő nemzetségükből való, a bajt kerek pajzzsal és karddal vívják, ha pedig idegen személy, a párbaj mikéntje a király döntésére maradjon).⁷³

Az ítélethozatal kapcsán előre kell bocsátani, hogy a villicus rendszerint a legsúlyosabb büntetések kiszabására is jogosult volt, ahogy ez az eljárásának jogalapjából (királyi tekintély, szokásjog, *ordo iuris*) is következik. Az eljárás jogalapjából levezetett állítást konkrét oklevélbeli rendelkezések is alátámasztják. Példának okáért a körmendiek 1244. évi privilégiuma kifejezetten lehetővé teszi a villicus számára, hogy halálos ítéletet szabjon ki: „*[i]tem si fur deprehensus fuerit inter ipsos cuius furtum ualorem sexaginta frisaticos transscendit suspendio condempnetur*”. (Hasonlóképp, ha tolvajt fognak maguk közt, kinek tolvajlása a hatvan frisasticus mértéket meghaladja, akasztással lakoljon). „*Item qui occiderit insontem et ordine iuris conuictus fuerit capite plectatur*.” (Hasonlóképpen, aki ártatlant öl meg, és törvényes úton elmarasztalták, bűnhődjék fejével).⁷⁴ Végül a gölnicbányaiak 1290. évi oklevele fogalmazza meg kifejezetten a következő felhatalmazást: „*omnes causas [...] iudicare possint et finem debitum imponere ut postulat ordo iuris*” (minden ügyet megítélhessenek és befejezhessenek, ahogy a jog rendje megkívánja).⁷⁵ Az „ahogy a jog rendje megkívánja” kitétel itt tehát azt jelenti,

⁷⁰ MA 496. o.

⁷¹ MA 551. o.

⁷² MA 623. o.

⁷³ MA 489. o.

⁷⁴ HO VI. 42. o.

⁷⁵ MA 613. o.

hogyan a bíróságot a szokott büntetéseket jogosult kiszabni, vagyis rendelkezett életről és halálról például lopás esetén. Ezek után úgy vélem, elfogadható álláspont, hogy minden olyan esetben, amikor a király a hospesközösség villicusát általános hatáskörrel ruházta fel, tehát a súlyos ügyeket (vérontás, lopás, rablás) is hatáskörébe utalta, az „*ordo iuris*” alapján egyben halálos ítélet kiszabására is felhatalmazta.

Külön kiemelve kell megemlíteni a nagyszombatiak 1238-ban IV. Bélától kapott privilégiumát, amelyben a következő fontos, egy másik státuszra, a nemesekre is vonatkozó rendelkezés olvasható: „*[u]illicus eciam ipsorum una cum duodecim de melioribus de uilla ad exhibendam iusticiam deputatis hominibus eiusdem uille uel de aliis, pro crimine in eodem commissio, decapitacionis uel aliam quamcunque penam infligendi habeat potestatem, nisi nobilis exstiterit, cuius iudicium maiestati regie reseruetur*”. (Elöljárójuknak pedig, egy közülük valót tizenkettővel, a város legjobbjai közül, akiket igazságot szolgáltatni küldtek ugyanezen városból, vagy mások közül, bűne miatt ugyanezen tanácsban hatalmában álljon fővesztéssel vagy bármilyen más büntetéssel súlytani, hacsak nem nemesek volnának, akiknek ítélete a királyi fenségre tartozik.)⁷⁶

Az ítélezés körében egy további fontos rendelkezést kell megemlíteni. A nagyszőlősi vendégek István ifjabb királytól kapott 1262. évi privilégiumában egy sajátos kitétel is olvasható a vitás ügyek eldöntése kapcsán: „*[i]tem super causis inter se exortis liberare habeant pacem reformandi facultatem*”. (Hasonlóképpen a köztük támadt ügyekben legyen korlátlan hatalmuk békét kötni.)⁷⁷

8. Bűncselekmény-katalógusok

Az ítélethozatalról elmondottakat kiegészítendő, mégis sajátosságára tekintettel elkülönítve kell beszélni a hospesközösségek szabadságleveleiben kirajzolódó bűncselekmény-katalógusokra, hiszen ezek, bár jellemzően eljárási szabályok között jelennek meg, a mai értelemben vett büntető anyagi jog materiáját képezik, normaszervezetük hatályos büntető törvénykönyvünk normaszervezetéhez hasonló. A bűncselekményeket és ezek büntetéseit alapvetően a királyi dekrétumok és a szokásjog szabályozták, és a hospesközösségek szabadságleveleiben megjelenő bűncselekmény-katalógusok normái is ezeken alapulnak.

A legrészletesebb katalógust a zágrábi hospesek 1242. évi szabadságlevele tartalmazza, amelyet kibővítve az 1266. évi újabb privilégiumba is átemeltek. A katalógus: „*[i]tem quiscunque ciuis alium ciuem uituperiis, opprobriis aut contumeliis affecerit, si inde conuictus fuerit, leso decem pensas, in communes expensas centum denarios soluat. Quod si post trinam correctionem se non emendauerit, rebus omnibus in commune applicatis, tanquam infamis de ciuitate turpiter expellatur*.” (Ha valamely polgár egy másik polgárt megsért, gyaláz vagy szidalmaz, ha élő emberrel teszi ezt, a sértettnek tíz penzát, nem kevesebb, mint száz dénárt fizessen. Hogy ha a harmadik figyelmeztetés után sem teljesít, minden vagyona a közösségre szálljon, és mint rosszhírű embert, űzzék el a városból.) „*Si quis eciam alapam*

⁷⁶ MA 444. o.

⁷⁷ Wenzel Gusztáv (szerk.): Árpádkori új okmánytár I-XII. Pest-Budapest 1860-1874. VIII. 31. o.

alteri dederit, uel per crines maliciose traxerit, eandem penam paciatur.” (Ha valamelyikük mást pofon üt, vagy rosszindulatúan megtépi a haját, ugyanazon büntetést szenvedje el.) „*Si uero hec iudice sedente pro tribunali, uel alias ubicunque in eius conspectu idem perpetrare presumserit, pena duplici plectatur.*” (Ha pedig a bíró jelenlétében a bíróságon vagy bárhol máshol merésznél megtenni ugyanezt, dupla büntetéssel bűnhődjön.) „*Quod si hoc in persona iudicis, uel cuiuscunque assessoris sui idem attentauerit, decem marcas usualis monete pro pena exsoluat. Quod si soluendo non fuerit, manum amittat.*” (Hogy ha pedig a bíró személyével vagy ennek valamely ülőkével szemben kísérelné meg ugyanezt, tíz szokásos márka büntetéspénzt fizessen. Hogy ha ezt nem teljesíti, kezét veszítse.) „*Si quis cultello, gladio, lancea aut sagitta, aut alio tali modo alium uulnerauerit, et uulneratus sine defectu membrorum resanatus fuerit, medico lesi satisfaciatur, et leso decem marcas, et ad usum ciuitatis duas marcas persoluat.*” (Ha valamelyikük késsel, karddal, lándzsával vagy nyíllal, vagy más hasonló módon valaki mást megsebesít, és a megsebesített végtagjának elvesztése nélkül meggyógyul, az orvosi költségeket térítse meg, és a sérültnek tíz márkát, a közösség hasznára pedig két márkát fizessen.) „*Si quis uero hominem interfecerit et aufugerit, due partes suarum rerum cedant parentibus occisi, pars tertia ciuitati. Si autem captus fuerit, secundum consuetudinem de ipso uindicta sumatur, nisi quis in ludo, sine premeditata malicia aliquem interfecerit. In hoc enim casu centum pensas cognatis interfecti, uiginti uero pensas ad communes usus refundat interfector. Si facultatibus non suffecerit, ciuium arbitrio resignetur.*” (Ha pedig valaki egy másik embert megöl és elmenekül, vagyónának két része szálljon a meggyilkolt szüleire, harmadik része a városra. Ha pedig elfogják, ugyanazt a büntetést szenvedje el, a szokásjog alapján, kivéve, ha véletlenül, előre megfontolt rosszindulat nélkül ölt meg valakit. Ilyen esetben ugyanis a gyilkos száz pénz fizessen a meggyilkolt rokonainak, húsz pénzt pedig a közösség javára. Ha önként nem teljesítene, a polgárok bírájának belátása szerint bűnhődjék.) „*Item si quis de extraneis intrans in ciuitatem siue in uico, in domo, siue in foro, similia ut supra notatur, perpetrauerit, per iudicem ciuitatis iudicetur, et eisdem penis subiaceat. Si uero ex incolis ciuitatis aliquis sine [...] defectus fuerit, per iudicem ciuitatis puniatur.*” (Hasonlóképpen, ha valamely idegen a városba érkezvén akár az utcán, akár valamely házban vagy a piacon a fentebb mondotthoz hasonlóval valószínűsíthető, a városi bíró ítélje, és ugyanilyen büntetésnek vessék alá. Ha pedig a város lakosai közül valakinek [...] veszteséget okoz, a városi bíró büntesse meg.)⁷⁸

Más hospesközösségek szabadságleveleiben további hasonló rendelkezéseket találunk, de a zágrábi leveleknél kisebb terjedelemben. A körmendi hospesek 1244. évi oklevele például a következő három rendelkezést tartalmazza: „*si fur deprehensus fuerit inter ipsos cuius furtum ualorem sexaginta frisaticos transscendit suspendio condempnetur*” (ha tolvajt fognak maguk közt, kinek tolvajlása a hatvan frisasticus mértéket meghaladja, akasztással lakoljon), „*qui occiderit insontem et ordine iuris conuictus fuerit capite plectatur*” (aki ártatlant öl meg, és törvényes úton elmarasztalták, bűnhődjék fejével), végül „*qui alicui manum truncauerit*

⁷⁸ Az oklevél szövege szakadás miatt hiányos. Feltehetőleg végtagvesztés okozásáról szól a hivatkozott szakasz.

manum amittat qui vero super domum sui conciuus armata manu violencia illaturus irruere presumpserit in decem marcis condempnetur iusto sicut diximus iudicio mediante” (aki másnak kezét csonkítja, kezét veszítse, aki pedig, hogy hatalmaskodjék, polgártársának házára fegyveres kézzel rátörni merészel, tíz márkával bűnhődjék, miként mondtuk, törvényes ítélet közbejöttével).⁷⁹ A beregszásziak 1247. évi privilégiuma különös módon, a büntetési nem konkrét megjelölése nélkül szabályoz egyetlen jogellenes cselekményt: „[s]i autem liberos homines ad ipsam terram uenientes molestauerint, et prohibendo damnauerint, iram regiam incurrent, et sancient manus nostras”. (Ha pedig a földjükre érkező szabad embereket zaklatják, vagy távolmaradásra kárhoztatják, a király haragjával szembesüljenek és érezzék meg karunkat.)⁸⁰

Végül érdekességképpen a jasztrebarszakaiak 1257-ben IV. Bélától kapott kiváltságlevelének különös rendelkezését kell még megemlíteni, amely nem a hospesek által, hanem a sérelmükre elkövetett jogellenes cselekmény következményét határozza meg: „si banus eis ad ualorem unius marce damnum fecerit, in centuplo restauret eisdem” (amennyiben a bán nekik egy márka értékben kárt okoz, százszoros értékben adja vissza azt).⁸¹

V. Összegzés

A XIII. századi magyarországi hospesközösségek szabadságleveleinek vizsgálata során tehát képet kaphattunk e különleges státuszú népcsoport egyik, a hospesek jogállását is alapvetően meghatározó sarkalatos szabadságáról, a szabad bíraskodásról. Láthattuk azt is, hogy a bíraskodás szabadsága szorosan összefügg más szabadságokkal, mindenekelőtt az autonómiával. Ezáltal bemutattuk, miért tekinthetjük a funkcionális alap mellett jogi értelemben is a szabad városok közeli előképeinek e hospesközösségeket. A legfontosabb mégis annak bemutatása volt, milyen fontos a korabeli latin nyelven íródott források kutatása, feldolgozása, hiszen az Árpád-kori feltáratlan vagy éppenséggel csak részleteiben feltárt jogrendszerünk megértése ezeken keresztül lehetséges. Hangsúlyozni kívánom továbbá, hogy a korabeli (hiteles) források minden szakirodalomnál hitelesebb, pontosabb jogtörténet-tudományi adatbázist jelentenek.

⁷⁹ HO VI. 42. o.

⁸⁰ MA 471. o.

⁸¹ MA 496. o.